

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЮВЕНАЛЬНОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ

Кожушко С. І., Галіахметов І. А.

ВСТУП

Опрацювання теорії ювенального права та розвитку його доктрини в епоху постмодерну в частині захисту трудових прав неповнолітніх, що є конституційним обов'язком держави, потребує сучасних підходів до розв'язання нагальних правових проблем. Правове регулювання суспільних відносин за участю неповнолітніх ґрунтується на загально-правових та міжгалузевих, галузевих та локальних принципах певної галузі права, які прямо чи опосередковано, але обов'язково відбивають особливості правового регулювання таких правовідносин. Правове регулювання права на працю неповнолітніх, як особливо вразливого суб'єкта ювенальних відносин, повинно функціонувати в найвищих інтересах.

Теоретичне підґрунтя ювенального права розмежовує чотири основних аспекти використання. Це може бути відповідна галузь юридичної науки, галузь права, галузь національного законодавства та навчальна дисципліна.

У частині захисту ювенального права на працю – це інститути трудового права, як-то трудовий договір, робочий час, час відпочинку, оплата праці, охорона праці тощо. Враховується проблематика диференціації праці, дискримінації на роботі або робочому місці за гендерних та вікових підстав, комплаєнс (*англ.* compliance – відповідність будь-яким внутрішнім або зовнішнім вимогам або нормам) та інше.

Нині створені необхідні інститути для захисту неповнолітніх, які доцільно уніфікувати «відповідно до законів, умов та процедур, що застосовуються в державі-члені та в ЄС, ставлення до працівників, які є громадянами України та, які законно працевлаштовані на території держави-члена, має бути вільним від будь-якої дискримінації на підставі громадянства щодо умов праці, винагороди або звільнення, порівняно з громадянами цієї держави-члена» (ч. 1 ст. 17 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони).

Дійсно основні принципи і право на працю забезпечують основу, на якій будується справедливе суспільство в епоху постмодернізму. Вони є відправною точкою для добросовісного кола ефективного соціального

діалогу, соціального захисту, організації відповідних умов праці для найманих працівників, підвищення продуктивності праці підприємств тощо, а також для функціонування формальної та неформальної економіки.

Нині Міжнародна організація праці, Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Інновації для боротьби з бідністю (ІРА) об'єднали свої зусилля та провели конференцію 27–29 червня 2022 року, на якій були представлені нові результати досліджень щодо дитячої праці, примусової праці та торгівлі людьми¹.

1. Доктринальні підходи до становлення і захисту ювенального права на працю

Правова ювеналістика (наука ювенального права) визначається, як система теоретичних та прикладних знань про традиції, сучасний стан та перспективи правового регулювання суспільних відносин за участю дітей та молоді, про правове забезпечення умов виживання, належного розвитку та соціалізації підростаючого покоління. Її об'єктом є правова реальність (зокрема, історичні її аспекти), головним суб'єктом та центром якої прямо або опосередковано є підростаюче покоління².

Ювенальне право України – це комплексна галузь права, яка є ціннісно орієнтованою системою матеріальних, процесуальних та організаційних правових норм, спрямованих на забезпечення виживання, розвитку та соціалізації дитини за допомогою закріплення особливого статусу дитини як суб'єкта права, встановлення компетенцій інших суб'єктів права, зобов'язаних опікуватися справами дітей, і регулювання відносин, одним з учасників (безпосереднім або через представника), яких є дитина³.

Становлення прав дитини (неповнолітніх) починається з XIX століття. Реформатори і політики боролися за створення сучасного законодавства про дитину з 1830-х років. Вони прагнули побудувати розширене, турботливе правове положення дитини, яке звільнило би дітей від відповідальності та дозволило б їм просто бути самими собою. Їхні зусилля призвели в майбутньому до модернізації у сфері трудових та тісно пов'язаних з трудовими відносин неповнолітніх, викорчування найгірших форм дитячої праці та певного покращення щодо здобуття освіти та рівня медичного обслуговування наприкінці цього століття.

¹ Po-Iom-Ipa collaborate to expand the evidence base on child labour, forced labour, and human trafficking to achieve policy impact. URL: https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/events/wcms_848616/lang--en/index.htm

² Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. С. 8.

³ Ibid. С. 14.

Дитину почали розглядати як «індивід», що потребує захисту. Уперше в Європі були прийняті закони, що регулюють дитячу працю. Різні юридичні тексти поступово заохочували або робили освіту дітей обов'язковою, і суспільство визнано той факт, що з дитиною не можна поводитися так само, як із дорослим⁴.

На початку 1900-х років був досягнутий певний прогрес – як у частині матеріальних покращень, так і посилення очікувань – щоб американська соціальна працівниця, одна з перших захисниць цивільних прав та активістка з боротьби з дитячою працею Флоренс Келлі змогла заявити у *«Деяких етичних досягненнях через законодавство»*⁵, що *молодь має* «право на дитинство».

У складному суспільстві ХХ-го століття критерії раціональності достатньо різняться, оскільки вони визначають окремі підгрупи населення, кожна з яких бачить і мислить реальність (і закон) зі своєї точки зору. Прагматична точка зору в теорії права розглядає право як інструментальний процес, сформований позаправовими чинниками, такими, як історія, економіка, культура тощо контекстуалізує право відповідно до однорідної культури й суспільства (західного), тоді, як постмодерністська точка зору приймає і перевиховує світ непереборної культурної неоднорідності, у якому кожен із нас має дуже різні підстави для пізнання та досвіду життя⁶.

Міжнародний захист прав дитини в ХХ-му столітті, ознаменувався тим, що вони стають суб'єктами прав. Дитина є повноцінним членом сучасного суспільства, тому необхідно трактувати її в якості повноправного суб'єкта соціального життя. Виключно дитина, як суб'єкт цих відносин, є носієм усіх тих прав і свобод, які регламентовані, як загальновизнані права людини⁷.

Перший законодавчий акт у Європі, який у подальшому закріпив відповідні міжнародні стандарти з прав дитини в галузі трудового права – це Закон про працевлаштування жінок, молоді та дітей (*англ. Employment of Women, Young Persons, and Children Act 1920*⁸, Великобританія), що діє в новій редакції з 1991 року.

⁴ Bice promotes the rights and dignity of children worldwide. URL: <https://bice.org/en/history-rights-child/>

⁵ Florence Kelley. *Some Ethical Gains Through Legislation*. New York, The Macmillan company; London, Macmillan & co., ltd., 1905. 341 p. URL: <https://ia804605.us.archive.org/10/items/someethicalgain01kellgoog/someethicalgain01kellgoog.pdf>

⁶ Bozo de Carmona Ana Julia. *Toward a Postmodern Theory of Law*. URL: <https://www.bu.edu/wcp/Papers/Law/LawBozo.htm>

⁷ *Understanding Children's Rights*. Edited by Eugeen Verhellen. Children's Rights Centre, University of Ghent, Belgium, 1998. P. 22–23.

⁸ *Employment of women, young persons, and children act 1920*. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1920/65/pdfs/ukpga_19200065_en.pdf

Розуміння міжнародного захисту прав дитини представляє собою систему взаємоузгоджених дій держави та неурядових міжнародних організацій, спрямованих на розробку та забезпечення прав дитини, для формування сприяння їхнього закріплення в національному законодавстві та надання міжнародної допомоги дітям слаборозвинених держав⁹.

Початок ХХ-го століття демонструє прискорення розвитку прав дитини. Так, в 1919 році Ліга Націй (далі – Ліга) створила Комітет із захисту дітей. Згодом, 26.11.1924 р. була прийнята Женевська декларація (*англ.* Declaration of the Rights of the Child) – перший міжнародний акт про права дитини, натхненний працею Януша Корчака¹⁰, якого визнають «батьком» прав дитини.

Ця Декларація визнавала не тільки їхні різні потреби і ролі в суспільстві, а й встановлювала критерії, за якими можна було б вимірювати ставлення спільнот або націй до дітей. Водночас Ліга встановила стандарти для дитинства, які визначають те, що ми визнаємо «сучасними».

У преамбулі Декларації проголошувалося, що «людство зобов'язане надати дитині найкраще, що воно може дати». Крім, насамперед, міркувань, раси, національності чи релігії, діти мають певні права просто тому, що є дітьми.

Декларація виникла з десятирічного дослідження прав дитини. Проте гасла, які вона проголосила, «звучатимуть недосконало перед реальною всевітньою депресією та другою, ще більш руйнівною світовою війною». Отже, насильство і безлад будуть ще переслідувати життя дітей не тільки до кінця 20-го, а й у 21-му столітті.

Міжнародний договір про права дитини розробив міжнародні стандарти у сфері захисту прав дітей. Стандарти базуються на принципах, що окреслюють загальнолюдські цінності – гуманізм, демократизм, законність тощо. Говорячи про системне формування ювенального права на працю, треба враховувати, що воно має бути підпорядковане загальним принципам насамперед – це принцип *пріоритетності прав дитини (неповнолітнього)*, як найманого працівника.

Між наукових підходів виділяють ключові етапи становлення прав дитини після створення ООН у 20-му сторіччі. Вони пов'язані з прийняттям ключових міжнародних документів та створенням неурядових організацій, а саме:

⁹ Lundy C. An introduction to the Convention on the Rights of the Child. 1997. P. 21.

¹⁰ Korczak J. Jak kochać dziecko; Momenty wychowawcze; Prawo dziecka do szacunku. Red. nauk. S. Wołoszyn. 1993. 565, 2 s.

- Загальна декларація прав людини, яка визначає, що «материнство та дитинство мають право на особливу турботу та допомогу» (1948 р);
- ООН прийняла Декларацію прав дитини, яка визнала дитину суб'єктом прав (1959 р.);
- Міжнародний рік дитини, організований за ініціативою VICE (*англ.* The International Catholic Child Bureau) – Міжнародне католицьке дитяче бюро. Рік дитини ознаменував зростання дотримання прав дитини в багатьох державах (1979 р.);
- Група неурядових організацій під керівництвом VICE ^{Прим. 1} та DCI (*англ.* Defence for Children International – Міжнародна організація захисту дітей) брала участь у підготовчій роботі для Конвенції про права дитини (1979–1989 рр.);
- Генеральна Асамблея ООН одногосно ухвалила 20.11.1989 р. Конвенцію про права дитини (*англ.* The Convention on the Rights of the Child) – далі Конвенція¹¹;
- Директива Ради 94/33/ЄС від 22 червня 1994 р. «Про захист молоді на роботі» (*англ.* Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work) тощо.

Доцільно зазначити, що спеціальна література, присвячена ювенальному праву на працю – дітей та молоді, набуває безлічі різноманітних форм: дитяча праця була предметом міжнародних конвенцій, урядових звітів та академічних статей. До 1980-х років науковий інтерес до праці дітей у здебільшого передбачав історичний підхід, як економічна експлуатація дітей у Західній Європі та США. Публічність навколо досліджуваної тематики, набула у зв'язку з оголошенням Року дитини (1979 р.). Дискусія під час проведення заходу показала, що переконання щодо належного захисту прав дитини на працю було помилковим: дитяча праця використовувалася в значно більшому масштабі, ніж очікувалося, попри повсюдне прийняття законів, вкладених у припинення практики дитячої праці. Упродовж 1970-х років мало публікацій було присвячено правовому регулюванню дитячої праці, і то, лише поодинокі, у розвинених державах: Звіт про економічну діяльність школярів у Великій Британії (1972 р.) та інші.

Перелік, наведений вище, продовжується із впровадженням норм ювенального права в законодавство, зокрема: адміністративне, житлове, екологічне, податкове, про судочинство окремо взятої держави та їхній

^{Прим. 1} Заснована в 1948 році, VICE (від *фр.* Bureau international catholique de l'enfance, *англ.* International Catholic Child Bureau) є офіційно визнаною неурядовою організацією, яка зосереджується на захисті дітей.

¹¹ *Див.*: The Convention on the Rights of the Child Adopted 20 November 1989. General Assembly resolution 44/25.

розвиток у 21-му столітті. У межах цього дослідження, окремої уваги заслуговує *дифузія ювенальних норм* у трудове законодавство, а саме:

- *посилення* Конвенції про права дитини шляхом прийняття двох факультативних протоколів щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії та участі дітей у збройних конфліктах;

- *прийняття* Третього факультативного протоколу, який запроваджує механізм, за допомогою якого діти можуть подавати скарги до Комітету з прав дитини;

- 25-річниця Конвенції про права дитини (20.11.2014 р.). Її ратифікували 193 держави-члени ООН. Лише Сполучені Штати та Сомалі, які підписали договір, не ратифікували її;

- 30-річниця Конвенції про права дитини (20.11.2019 р.).

ООН окреслено принципи, що закріплені Конвенцією про права дитини, яка захищає право всіх дітей будь-де бути вільними від дискримінації, насильства та зневаги, зокрема:

- до дітей потрібно ставитися з повагою та гідністю;

- про них потрібно піклуватися, розвивати та бути частиною їхніх спільнот;

- діти мають право на освіту, висловлювати власну думку та брати участь у прийнятті рішень, які їх стосуються;

- вони мають право на захист від будь-якого насильства та дискримінації, де б вони не жили, незалежно від свого етнічного чи соціального походження, майна, інвалідності, народження чи іншого статусу¹².

Таким чином, можна погодитися з науковим підходом професорки Лаури Лунді (Laura Lundy), що благополуччя дитини поодиноким згадується в Конвенції ООН про права дитини, незважаючи на те, що поєднання «права дитини та благополуччя» все частіше з'являється в дискурсі політиків, захисників дитинства та дослідників. Здебільшого концепція благополуччя дитини розглядається через дисциплінарну призму прав людини, приділяючи особливу увагу правам дитини, викладеним у Конвенції про права дитини¹³.

Вимоги щодо захисту ювенального права на працю, зокрема, Директиви 94/33/ЄС Європейської ради від 22.06.1994 р. «Про захист молоді на робочому місці», ґрунтуються на певній низці Конвенцій Міжнародної організації праці. Передусім керуються такими Конвенціями:

¹² Celebrating 30 years of the Convention on the Rights of the Child – 2019.

¹³ Lundy L. United Nations Convention on the Rights of the Child and Child Well-Being. In : Handbook of Child Well-Being: Theories, Methods and Policies in Global Perspective. P. 2439–2462.

Конвенція № 138 «Про мінімальний вік для прийому на роботу» (1973 р.). Мета прийняття – задля забезпечення внутрішньодержавної відповідності законодавства про працевлаштування та освіти;

Конвенція № 182 «Про негайну заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» (1999 р.) та іншими.

Дефініція «дитяча праця» (*англ.* child labour від *Oxford Languages* – використання дітей у промисловості чи бізнесі, особливо коли це незаконно чи вважається експлуаторським), може передбачати експлуатацію, тривалий робочий день, суворі умови праці та невеликі шанси на професійний та особистий розвиток. Працюючи діти, часто віддають перевагу роботі, що дає надію на майбутнє, навіть якщо вона пов'язана з небезпекою. Діти зіставляють вигоду із витратами. Витрати та вигоди варіюються залежно від контексту, особливо від доступності та якості шкільної освіти, здібностей конкретної дитини, становища конкретних сімей та ринку праці. Контекстно-залежні оцінки складні, і їх краще проводити на місцевому рівні, а не за допомогою універсальних стандартів¹⁴.

Оскільки така оцінка ускладнена, на думку дослідників, тож політика захисту дітей від експлуатації, а також від небезпечної та шкідливої праці потребує впровадження більш простих критеріїв, зазвичай стандарту мінімального віку для прийому на роботу. На практиці основна увага приділяється саме віку при прийомі на роботу. Такі стандарти почали широко впроваджуватися, незважаючи на відсутність доказів того, що вік та зайнятість корелюються зі шкідливими умовами праці та професійністю виконання трудових обов'язків.

Однією із проблем сучасного суспільства є – проблема соціальної відповідальності в умовах зростаючого безробіття та формування прекаріату (*англ.* precarious і *лат.* precarium – сумнівний, ризикований, негарантований, нестабільний) – соціально незахищеного, немаючого постійного місця роботи, маючого нестабільну заробітну плату/дохід класу суспільства.

І тому, Міжнародною організацією праці у 2021 р. було оголошено Міжнародним роком боротьби з дитячою працею. У резолюції Міжнародної організації праці підкреслювалося, що держави-члени ООН зобов'язуються «здійснити невідкладні та дієві кроки до викорінення примусової праці та сучасного рабства, забезпечення заборони та ліквідації найгірших форм дитячої праці, включно з вербуванням та використанням дітей-солдат, а до 2025 року покінчити з дитячою працею у всіх її проявах».

¹⁴ Bourdillon M. Working children: rights and wrongs. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/beyond-trafficking-and-slavery/working-children-rights-and-wrongs/>

У звіті Міжнародної організації праці «Глобальні оцінки сучасного рабства, примусова праця та шлюб із примусу» за 2021 рік (*англ.* Global Estimates of Modern Slavery, Forced Labour and Forced Marriage, September 2022) зазначається, що в будь-який конкретний день в умовах примусової праці перебувають загалом 3,3 мільйона дітей, що становить орієнтовно 12 відсотків усіх дітей, які зазнають примусової праці. І через брак даних ці цифри, що й без того викликають на сполох, цілком можуть бути, лише верхівкою айсберга. Примусова праця дітей є одним із компонентів дитячої праці, якій міжнародне співтовариство зобов'язалося покласти край до 2025 року через завдання 8.7 Цілей у сфері сталого розвитку¹⁵.

Наука ювенального права досліджує правовий статус дитини та проблематику його реформування відповідно до сучасних викликів. Як галузь наукового знання, що визначається передусім як система правових норм, які регламентують ювенально-правові відносини, ювенальне право сприяє, не лише вирішенню державно-ювенальних проблем, а й удосконалює національне законодавство в частині забезпечення прав і свобод неповнолітніх. Можна констатувати, що наукові дослідження у сфері захисту ювенального права на працю здійснюються на стику юридичних наук, тобто мають міждисциплінарний комплексний характер.

Між доктринальних підходів до визначення трудових прав дитини в міжнародному праві та ЄС існує така позиція, що міжнародному співтовариству доцільно сприяти зменшенню відмінностей між правовим змістом категорій «людина» й «дитина», у контексті прав, якими вони володіють¹⁶.

Уявляється, що це дискусійний і достатньо спірний підхід. Навіть у трудовому законодавстві України, де можливості укладання трудового договору з неповнолітніми обмежені через неприпустимість експлуатації дитячої праці, неповнолітні наймані працівники диференціюються за віком: до 14 років, від 15 років, від 16 до 18 років, до 21 року. Правове регулювання права на працю неповнолітніх має свої особливості.

Відповідно до ст. 187 КЗпП України, неповнолітні, які не досягли 18 років у трудових правовідносинах прирівнюються до дорослих найманих працівників. Ця категорія найманих працівників при цьому, у частині правого регулювання робочого часу, часу відпочинку, деяких

¹⁵ Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage International Labour Organization (ILO), Walk Free, and International Organization for Migration (IOM), Geneva, 2022. 144 p.

¹⁶ Verhellen E. The Convention on the Rights of the Child. Understanding Children's Rights. Edited by Eugene Verhellen. Children's Rights Centre, University of Ghent. Belgium, 1998. P. 21–38.

аспектів охорони праці та інших умов праці – користується пільгами, які закріплені трудовим законодавством України.

Навряд чи варто доводити, що кожна вікова група молоді від народження до 35 років має свої специфічні проблеми, що потребують правового рішення, на справедливую думку дослідників.

Поняття молоді в трудовому праві України відсутнє, але опосередковано впроваджено в правове поле в якості імплементації в національне законодавство здебільшого положень Європейської хартії щодо участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні. Викладене регламентовано Законом України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-IX. Цим Законом визначено, що молодь – це «люди віком від 14 до 35 років, і запроваджено дієві механізми залучення молоді до процесу вироблення та прийняття рішень» (п. 17 ч. першої ст. 1).

Дійсно національні законодавства здебільшого держав ЄС виділяють дитину в певну соціальну групу населення, яка до певного віку потребує особливого соціального захисту своїх прав. Однак, між доктринальних підходів акцентується, що виділення дитини в окрему правову категорію, що має особливий правовий статус, має і інший бік проблематики, що досліджується.

У сучасний правосвідомості існує розуміння несамостійності дитини як суб'єкта права (Л. Лунді та інші). Світова спільнота, з одного боку, визнає, що дитина, будучи людиною, мусить володіти можливістю користуватися всіма властивими людині правами, у тому числі правом на працю. З іншого боку, не всім обсягом прав людини дитина в змозі користуватися належним чином. Проте, «компетентність» дитини як суб'єкта щодо трудових прав демонструє певний дуалізм. Текст Конвенції про права дитини, лише підтверджує це твердження, не закріплюючи правового статусу дитини як володаря загальноновизнаних прав людини, обмежуючись наділенням дитини основними правами людини (ст. 12–16 Конвенції)¹⁷.

Отже, сформульовані принципи, що закріплені в Декларації про права дитини та Конвенціях Міжнародної організації праці, є підґрунтям державної політики щодо забезпечення ювенального права на працю. Доктринальні підходи до дослідження окресленої тематики – щодо проблеми правового регулювання суспільних відносин за участю молоді виходять за рамки науки трудового права, адже координування проблеми захисту права на працю численні й різноманітні.

¹⁷ Understanding Children's Rights / Edited by Eugene Verhellen. Children's Rights Centre, University of Ghent, Belgium. 1998. P. 36–37.

2. Міжнародні та європейські стандарти та практики забезпечення ювенального права на працю

Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини ООН 1989 р., іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. сьома ст. 7 Сімейного кодексу України). Правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття.

Зазначена Конвенція ООН (1989 р.) встановлює статус дитини, заснований за таких передумов: (1) дитина є самостійним суб'єктом і через свою фізичну та розумову незрілість потребує особливої турботи та правового захисту; (2) дитина, як *людська істота* вимагає поваги до своєї індивідуальності, гідності та недоторканності особистого життя; (3) сім'я є найкращим середовищем виховання дитини; (4) держава має підтримувати сім'ю, а не підміняти її виконання функцій.

Молода особа (*англ.* young person) – будь-яка особа віком до 18 років, зазначених у ст. 2 (1) і 3 Директиви ЄС 1994 р. про захист молоді на виробництві, а «дитина» (*англ.* child) означає будь-яку молоду особу віком менше ніж 15 років та все ще підлягає обов'язковому очному школьному навчанню відповідно до національного законодавства. Своєю чергою «підліток» (*англ.* adolescent) – будь-яка молода особа вік якої не менше 15 років, але менше 18 років, яка більше не підлягає обов'язковій очній формі навчання відповідно до національного законодавства¹⁸.

Політика у сфері забезпечення ювенального права на працю, що закріплена конвенціями та рекомендова резолюціями МОП, спрямована на підвищення зайнятості молоді. Впровадження цієї політики на ринку праці, може відбуватися за допомогою державних програм зайнятості, субсидування заробітної плати, допомоги на робочому місці та інших дієвих інструментів.

Нині вісім загальних конвенцій Міжнародної організації праці про трудові права безпосередньо стосуються дітей (неповнолітніх), а саме такі:

Конвенція про свободу об'єднань та захист права на організацію (*англ.* The Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention № 87 (1948 р.), яка ратифікована 1956 р., відповідно до якої «мають право створювати на свій вибір організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати в такі організації з єдиною умовою підлягати статутам останніх» (ст. 2);

¹⁸ Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work.

Конвенція про право на організацію та ведення колективних переговорів (англ. Right to Organise and Collective Bargaining Convention № 98 (1949 р.). Конвенція набула чинності в 1995 р., згідно за якою закріплюється право на «те, щоби: (а) колективні переговори були можливі для всіх роботодавців і всіх категорій працівників у галузях діяльності, передбачених цією Конвенцією» (п. «а» ч. 2 ст. 5);

Конвенція про примусову працю (англ. Forced Labour Convention № 29 (1930 р.), що ратифікована в 1956 р, за якою було передбачено, що «тільки дорослі працездатні особи чоловічої статі, вік яких буде, очевидно, не нижче вісімнадцяти й не вище сорока п'яти років, можуть бути притягнуті до примусової чи обов'язкової праці» (реч. перше ч. 1 ст. 11);

скасування Конвенції про примусову працю (англ. Convention concerning the Abolition of Forced Labour № 105 (1957 р.);

Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу (англ. Convention Concerning Minimum Age for Admission to Employment № 138 (1973 р.), що ратифікована 1979 р., за якою «мінімальний вік <...> не повинен бути нижчим, ніж вік закінчення обов'язкової шкільної освіти та, в будь-якому випадку, не може бути нижчим ніж 15 років» (ч. 3 ст. 2);

Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (англ. Worst Forms of Child Labour Convention № 182 (1999 р.), що ратифікована у 2000 р., за якою «найгірші форми дитячої праці» включають: (а) усі форми рабства або практику, подібну до рабства, як наприклад, продаж дітей та торгівля ними, боргова кабала та кріпосна залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах; (б) використання, вербування або пропонування дитини для заняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи для порнографічних вистав; (с) використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності, зокрема, для виробництва та продажу наркотиків, як це визначено у відповідних міжнародних договорах; (д) роботу, яка за своїм характером чи умовами, у яких вона виконується, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дітей» (ст. 3);

Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності (англ. Equal Remuneration Convention № 100 (1951 р.), яка ратифікована у 1956 р., за якою під поняттям «рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності» відноситься до ставок винагородження, що визначаються без дискримінації за ознаками статі» (п. “b” ч. першої ст. 1);

Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять (англ. Discrimination (Employment and Occupation Convention № 111 (1958 р.)), що ратифікована в 1975 р., яка визначає поняття «дискримінація», що охоплює: (а) будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що робиться за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального походження і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження в галузі праці та занять; (б) будь-яке інше розрізнення, недопущення або перевагу, що призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження в галузі праці та занять і визначається відповідним членом Організації після консультації з представницькими організаціями роботодавців і працівників, де такі є, та з іншими відповідними органами» (ч. 1 ст. 1).

Свого часу величезне значення мала Женевська декларація 1924 р.¹⁹, за якою «дитина мусить заробляти собі на життя та мусить бути захищена від будь-яких форм експлуатації».

Сучасне ювенальне законодавство Німеччини формується першою чергою Соціальним кодексом (том 8)²⁰, який конкретно стосується юридичних послуг щодо захисту дітей і молоді, а в останній час – Законом про зміцнення положення дітей та молоді від 15.06.2021 року²¹. Так, § 13 «Соціальна робота молоді» цього Кодексу проголошує обов'язок держави з «надання соціально-освітньої допомоги для покращення своєї освіти, професійного навчання, інтеграції на ринку праці», який мусить бути підкріплений «заходами і програмами з працевлаштування, які відображають навички та рівень розвитку цих молодих людей».

Як зазначено вище, «дитяча праця» стосується найманих працівників, які не досягли 15-річного віку, не досягли встановленого національним законодавством віку для роботи або не досягли віку для виконання обов'язкового рівня загальної, як правило середньої освіти, що визначено статусом неповнолітнього працівника.

Нині 160 мільйонів дітей – 63 мільйони дівчат і 97 мільйонів хлопчиків – є жертвами дитячої праці, що становить майже 1 з 10 усіх дітей у всьому світі; 79 мільйонів дітей – майже половина від усіх, хто займається дитячою працею – виконують небезпечні роботи, які безпосередньо загрожують їхньому здоров'ю, безпеці та моральному

¹⁹ Geneva Declaration of the Rights of the Child Adopted 26 September, 1924, League of Nations.

²⁰ Sozialgesetzbuch (SGB) – Aches Buch (VIII) – Kinder- und Jugendhilfe – (Artikel 1 des Gesetzes v. 26. Juni 1990, BGBl. I S. 1163). URL: https://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/Germany_1991_Social_Code_Vol_8_Version_2013.pdf

²¹ Gesetz zur Stärkung von Kindern und Jugendlichen. URL: <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/service/gesetze/neues-kinder-und-jugendstaerkungsgesetz-162860>

розвитку. Хоча відсоток дітей у дитячій праці залишається незмінним продовж останнього чотирирічного періоду, абсолютна кількість зросла більш ніж на 8 мільйонів (за статистичними даними Міжнародної організації праці)²².

Викорінення дитячої праці та забезпечення того, щоб усі діти мали якісну освіту, а молодь діставала необхідну підготовку для реалізації свого виробничого та творчого потенціалу, сприятиме припиненню бідності, зміцненню економіки та кращому майбутньому для всіх. Саме припинення примусової праці у всіх її формах означає, що працівники не будуть позбавлені ні їхньої гідності, ні права на вільно обрану роботу. Тому роботодавці зобов'язані дотримуватися політики, яка забороняє використання дитячої праці та запроваджувати ефективні процедури системи менеджменту, що перешкоджають примусу дітей до працевлаштування. Роботодавці мусять мати належну процедуру перевірки віку та ідентифікації такого найманого працівника, включно з візуальною перевіркою державного документа, що посвідчує неповнолітню особу.

У випадку, коли документи не можуть підтвердити вік та ідентифікацію, то роботодавці за міжнародною практикою можуть використовувати таку перехресну перевірку:

- медичне обстеження перед працевлаштуванням (що є доцільним та таким, що відповідає віковій категорії);

- письмові документи та афідевіти (*англ.* affidavit – письмова заява, яку певна особа здійснює після здійснення зобов'язань офіційно сказати правду).

Афідевіт може бути використаний, як доказ у суді. Використовується поза межами Великобританії, як атестат, що свідчить про закінчення обов'язкового шкільного навчання.

Доцільно зазначити, що в Україні відповідно до частини першої ст. 188 КЗпП України має місце прийняття на роботу, лише тих неповнолітніх осіб, які вже досягли шістнадцяти років. Однак за згодою одного із батьків або особи, яка його замінює, можуть прийматися на роботу й особи, які досягли п'ятнадцяти років. Тож, визнано право прийняття на роботу осіб, яким виповнилося чотирнадцять років, але це, зважаючи на зміст частини третьої ст. 188 КЗпП України, можливо лише за дотримання таких умов:

²² Fundamental Principles and Rights at Work Branch (FUNDAMENTALS). URL: <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/departments-and-offices/governance/fprw/lang--en/index.htm>

по-перше, працевлаштуванню на роботу у вказаному віці підлягають тільки учні загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних та середніх спеціальних навчальних закладів;

по-друге, такі особи можуть виконувати лише легку роботу, що не заподіє шкоди їхньому здоров'ю;

по-третє, їхня робота не мусить руйнувати процес навчання та має виконуватися виключно у вільний від навчання час (наприклад, під час літніх канікул);

по-четверте, наявність згоди одного з батьків (чи особи, що їх замінює, тобто усиновлювача чи опікуна) є обов'язова.

Одночасно всі неповнолітні особи приймаються на роботу, лише після попереднього медичного огляду. Правовий механізм його проведення визначено в «Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій», який затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 246. від 21.05.2007 р. У подальшому, до досягнення двадцяти одного року, щороку підлягають обов'язковому медичному огляду (ст. 191 КЗпП України).

В Україні після завершення навчання за освітньою програмою відповідного рівня повної загальної середньої освіти незалежно від форми її здобуття та на підставі результатів річного оцінювання і державної підсумкової атестації учні отримують такі документи про освіту: (1) свідоцтво про початкову освіту; (2) свідоцтво про базову середню освіту; (3) свідоцтво про повну загальну середню освіту (ч. 1 ст. 19 Закону України «Про повну загальну середню освіту»).

КЗпП України регламентує, що «для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу здобувачів освіти закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час до досягнення ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює» (ч. перша ст. 188).

Потребує уваги положення ст. 4⁻¹ «Професія (вид занять), кваліфікація, Реєстр кваліфікацій» КЗпП України. Так поняття «професія (вид занять) – це сукупність близьких за трудовими функціями видів економічної діяльності, що можуть *вимагати певної професійної та/або освітньої кваліфікації працівника*» (*курсив* наш), трудова функція – це інтегрований, переважно автономний набір трудових дій, що визначається характерним для нього технологічним процесом та передбачає наявність певних компетентностей, необхідних для виконання. Тут

«автономний набір трудових дій» співвідноситься з положенням про те, що «автономія – здатність особи застосовувати знання та навички самостійно» (абз. другий п. 3 Національної рамки кваліфікації, у редакції постанови Кабінету Міністрів України № 519 від 25.06.2020 р.), а також «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи <...> провадити професійну <...> діяльність; *освітня кваліфікація* – засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом освіти та здобутих особою результатів навчання та компетентностей; *професійна кваліфікація* – засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою результатів навчання та компетентностей, що дають змогу виконувати певний вид роботи або провадити професійну діяльність» (абз. п'ятий–сьомий п. 3 Національної рамки кваліфікації).

Як відомо, особа реалізує своє право на освіту впродовж життя через формальну, неформальну та інформальну освіти (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про освіту»). Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми (абз. третій ч. 1 ст. 12 Закону України «Про освіту»).

Рівень фахової передвищої освіти передбачає здатність особи вирішувати типові спеціалізовані задачі в окремій галузі професійної діяльності <...> що вимагає застосування положень і методів відповідних наук та може характеризуватися певною невизначеністю умов; відповідальність за результати своєї діяльності; здійснення контролю інших осіб у визначених ситуаціях (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про фахову передвищу освіту»).

Отже, потребує розв'язання правової дилеми реалізація ювенального права на працю неповнолітніми в Україні та наявність на момент прийняття на роботу «певної професійної та/або освітньої кваліфікації працівника».

У 2020 р. світ досяг важливої віхи в боротьбі за припинення дитячої праці, коли всі 187 держав-членів Міжнародної організації праці ратифікували Конвенцію МОП № 182 «Про найгірші форми дитячої праці», взявши на себе зобов'язання ліквідувати небезпечні форми праці, які загрожують дітям у всьому світі.

Конвенція є важливою ознакою глобального зобов'язання припинити небезпечну дитячу працю. Однак держави-члени МОП мусять й надалі

живити конкретних заходів, щоби захистити всіх дітей від такої роботи. А з огляду на нові виклики, пов'язані з наслідками пандемії *Corona Virus Disease 2019*, це важливіше, ніж будь-коли.

Дійсно до неповнолітньої особи застосовується новела (*нова редакція*) ч. другої ст. 5 Закону України «Про охорону праці» про те, що «під час укладання трудових договорів (крім трудового договору про дистанційну роботу, про надомну роботу) одним із зобов'язань роботодавця є проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору та з урахуванням особливостей спрощеного режиму регулювання трудових відносин, визначеного главою III-Б Кодексу законів про працю України».

Так, прийом неповнолітніх осіб до навчальних закладів для навчання професіям, пов'язаним із роботами зі шкідливими та важкими умовами праці, а також з роботами підвищеної небезпеки, здійснюється відповідно до Типових правил прийому до професійно-технічних навчальних закладів України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України № 441 від 06.06.2006 р. Прийом здійснюється за умови досягнення ними 18-річного віку на момент закінчення навчання (п. 2.3 Положення про порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з роботами із шкідливими та важкими умовами праці, а також з роботами підвищеної небезпеки, затверджено наказом Державного комітету України по нагляду за охороною праці № 130 від 30.12.1994 р.).

Ці питання розглядаються і у відповідному законі «Положення 2000 року про захист молоді на робочих місцях (*англ.* Protection of young persons at work places regulations)» (Мальта)²³. Так, ст. 4 цього закону наголошує, що «молода людина може бути допущена разі виконання роботи на обмежений проміжок часу до будь-яких фізичних, хімічних або біологічних агентів, що згадані у вищенаведеній *субрегуляції* (тут Закон про регулювання охорони праці та техніку безпеки Республіки Мальта (гл. 424). *Авт.*), якщо ці роботи незамінні для професійного навчання молоді людини, за умови, що в будь-який час ці роботи виконуються під наглядом за присутності компетентної

²³ Protection of young persons at work places regulations. *Legal Notice*. № 91 of 2000. S. L. 424.10. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/69298/68045/F1312912596/MLT69298.pdf>

людини-фахівця, і що молода людина є належним чином захищена від ризиків для свого здоров'я та безпеки».

Таким чином, будь-яке працевлаштування неповнолітніх осіб на роботи зі шкідливими та важкими умовами праці або підвищеної небезпеки заборонено.

Аналогічні положення функціонують у США. Відділ заробітної плати та годин Міністерства праці (*англ.* Wage and hour division United States Department of Labour) впровадило в Інформаційному бюлетені № 43 Положення про дитячу працю Закону про справедливі трудові стандарти (FLSA) для несільськогосподарських занять (*англ.* Fact Sheet № 43: Child Labour Provisions of the Fair Labour Standards Act (FLSA) for Nonagricultural Occupations). Положення було переглянуто в грудні 2016 р.

У Положенні зазначається, що Міністерство праці прагне допомогти молодим працівникам знайти той позитивний і ранній досвід працевлаштування, який може бути достатньо важливим для їхнього розвитку, але робота має бути безпечною. Положення FLSA про працевлаштування молоді було ухвалено для забезпечення того, щоб робота молодих людей не ставила під загрозу їхнє здоров'я, благополуччя або можливості здобуття освіти. На роботодавців поширюються положення про працевлаштування молоді, як правило, відповідно до тих самих критеріїв охоплення, які встановлені для інших положень FLSA.

Дослідження дає змогу констатувати, що, на жаль, діти зазнають травм і навіть гинуть на робочому місці. За оцінками Національного інституту безпеки та гігієни праці, 160 000 американських дітей щорічно отримують професійні травми, і 54 800 із цих травм досить серйозні, щоб вимагати звернення до відділення невідкладної допомоги.

Як федеральні закони, так і закони штатів регулюють найомну роботу молодих працівників, і коли застосовують обидва законодавства, то доцільно дотримуватися закону із суворішими стандартами²⁴.

FLSA встановлює мінімальний вік 18 років для тих професій, які не пов'язані із сільськогосподарським господарством, які Міністр праці вважає та оголошує особливо небезпечними для 16 та 17-річних неповнолітніх або шкідливими для їхнього здоров'я чи благополуччя. Водночас, Положення про дитячу працю № 3 також забороняє 14-ти та 15-річним працівникам виконувати будь-яку роботу, заборонену Наказами про небезпечні професії (*англ.* The Hazardous Occupations Orders (HOO)). Нині існує 17 таких Наказів, які включають часткову або

²⁴ Fact Sheet #43: Child Labour Provisions of the Fair Labour Standards Act (FLSA) for Nonagricultural Occupations. URL: <https://www.dol.gov/agencies/whd/fact-sheets/43-child-labor-non-agriculture>

повну заборону заняття або галузі, які вони охоплюють, починаючи від (1) Виробництво або зберігання вибухових речовин та закінчуючи (17) Риття траншей та земляні роботи²⁵.

Відповідно до законодавства України, неповнолітні особи під час проходження виробничої практики або виробничого навчання можуть перебувати у виробництвах та на робочих місцях, пов'язаних із роботами зі шкідливими та важкими умовами праці, не більше ніж 4 годин на день за умови дотримання в цих виробництвах і на роботах діючих санітарних норм. Продовж перших 10–15 змін виробничої практики неповнолітні проходять стажування як дублери на робочих місцях. Після стажування організовується перевірка засвоєння ними навичок у керуванні машинами та механізмами, правил технічної та безпечної експлуатації обладнання з метою визначення готовності неповнолітніх до подальшої роботи на штатних робочих місцях.

Щозміни інструктор (майстер виробничого навчання) до початку і під час виконання роботи неповнолітнім повинен:

інструктувати його безпосередньо на робочому місці щодо безпечних прийомів праці;

контролювати під час роботи дотримання ним вимог з охорони праці, пожежної безпеки, засвоєння безпечних прийомів праці;

стежити за справністю обладнання, інструментів, засобів індивідуального та колективного захисту, що використовуються в процесі роботи;

уживати відповідних заходів, а за необхідності припиняти роботу, якщо виникла небезпека здоров'ю або життю неповнолітнього чи оточуючих його працівників або неповнолітнім застосовуються небезпечні прийоми праці.

Одночасно неповнолітній практикант зобов'язаний:

дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства;

знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, інструкцій з охорони праці для працівників відповідних професій та видів робіт, правила поведіння з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, користування засобами колективного та індивідуального захисту;

²⁵ Fact Sheet № 43: Child Labor Provisions of the Fair Labor Standards Act (FLSA) for Nonagricultural Occupations. URL: <https://www.dol.gov/agencies/whd/fact-sheets/43-child-labor-non-agriculture>

дотримуватись зобов'язань щодо охорони праці, передбачених колективним договором (трудовим договором) та правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства;

виконувати під час практики або виробничого навчання роботи тільки за дорученням та під безпосереднім керівництвом або наглядом працівника-інструктора (майстра виробничого навчання), за яким він закріплений;

не заходити до цехів та виробничих приміщень, гірничих виробок та на інші об'єкти, які не пов'язані з проходженням практики або виробничого навчання, без дозволу працівника-інструктора (майстра виробничого навчання);

у разі виникнення виробничої ситуації, яка створює загрозу його життю чи з здоров'ю людей, які його оточують, і навколишньому природному середовищу, *повідомляти* про небезпеку свого працівника-інструктора (майстра виробничого навчання) або іншу посадову особу і діяти відповідно до правил поведінки під час виникнення аварій;

дотримуватись правил особистої гігієни та гігієни праці.

У частині уніфікації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, то ст. 32 відповідної Конвенції²⁶ чітко зазначає, що працевлаштування дітей заборонено. Мінімальний вік прийому на роботу не може бути нижчим за мінімальний вік закінчення школи, з дотримання таких правил, які можуть бути більш сприятливими для молоді та за винятком обмежених відступів. Допущені до роботи повинні мати умови праці, що відповідають їхньому віку, і бути захищеними від економічної експлуатації та будь-якої роботи, яка може завдати шкоди їх безпеці, здоров'ю або фізичному, психічному, моральному чи соціальному розвитку, або перешкоджати їх освіті.

Держави-учасниці ЄС визнають право осіб з інвалідністю (*англ. children with disabilities*) на працю нарівні з іншими – це включає право на можливість заробляти собі на життя працею, вільно обраною або ту, яка представлена на ринку праці та в середовищі праці, яке є відкритим, інклюзивним та доступним для осіб з інвалідністю (ст.ст. 7, 27²⁷). Серед цих зобов'язань є, зокрема, «захищати права осіб з інвалідністю нарівні з іншими на справедливі та сприятливі умови праці, включаючи рівні можливості та рівну винагороду за працю, рівної цінності, безпечні та здорові умови праці, включаючи захист від утисків та цькування, а також

²⁶ Charter of Fundamental Rights of the European Union 2012/C 326/02. *Official Journal of the European Union*. 26.10.2012. С. 326/391.

²⁷ Council Decision of 26 November 2009 concerning the conclusion, by the European Community, of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities *Official Journal of the European Union*. 27.1.2010. L 23/35.

відшкодування скарг» і «забезпечити можливість осіб з інвалідністю реалізовувати свої трудові та профспілкові права нарівні з іншими».

«Дитяча праця» (*англ.* child labour) – це поняття, яке використовується в міжнародному праві для позначення форм праці, які є:

1) шкідливими для дітей. Дитяча праця заборонена Конвенцією ООН про права дитини;

2) накладає на держави-учасниці зобов'язання щодо усунення всіх видів дискримінації. Дитяча праця позбавляє дітей їхнього дитинства, їхнього потенціалу й гідності, і шкодить їхньому фізичному і психічному здоров'ю. Вона також перешкоджає навчанню дітей, позбавляючи їх можливості взагалі відвідувати школу, або зобов'язуючи їх передчасно покинути школу, або вимагаючи від них поєднувати відвідування школи.

Так 16.04.1998 р. Уряд Італії, профспілки та організація роботодавців Confindustria підписали угоду про боротьбу з дитячою працею. Основними заходами передбачалися:

підвищення віку закінчення школи та розроблення схем заохочення дітей, які вибули, повернутися до школи;

посилення репресивних заходів проти підпільної зайнятості та введення санкцій проти фірм, що використовують працю неповнолітніх, як в Італії, так і за кордоном;

економічна підтримка малозабезпечених сімей.

Угодою також були передбачені форми сертифікації (товарні знаки і реєстр підприємств), що підтверджують, що підприємство не використовувало дитячу працю на будь-якій стадії виробничого процесу. Законопроект із цього питання був схвалений Сенатом у червні 1999 року²⁸.

Законодавство ЄС містить зобов'язання захищати права дитини як у своїй внутрішній, так і в зовнішній політиці. Ст. 32 Хартії основних прав ЄС забороняє дитячу працю і передбачає захист молоді на виробництві. ЄС застосовує низку заходів для захисту міжнародно визнаних прав дитина через свою зовнішню політику. Рада ЄС ухвалила «Керівні принципи ЄС щодо заохочення та захисту прав дитини – Не залишайте дитину осторонь» 06.03.2017 р. із метою оновлення керівних принципів 2007 року для вирішення нових проблем до статусу дітей у світі. Це один із ключових принципів, що лежить в основі Порядку денного сталого розвитку до 2030 року. Розвиток полягає в тому, щоби дитину «нікого не залишити осторонь». Ці переглянуті керівні принципи мають на меті «не залишити дитину осторонь», взявши підхід, заснований на правах, що охоплює всі права людини в повній відповідності із загальними

²⁸ Il lavoro minorile in Italia. *Article.*

заходами щодо імплементації положень Протоколу № 5 Конвенції про права дитини ООН²⁹.

У Стратегії ЄС із галузі захисту прав дитини (2021) наведена така теза: «Ви мусите і заглибитися у вал на мотузці, узяти те, що вам наказали зробити, а потім повернутися на поверхню. Я мало не задихнувся в ямах через недостатнє надходження кисню» (хлопчик, 11 років, Танзанія). Тому Європейська комісія наголошує, що торговельні та інвестиційні угоди ЄС, а також Узагальнена система преференцій (*англ.* Generalized system of preferences³⁰) мають відігравати важливу роль у сприянні до поваги основних прав людини та праці, що відображено в основоположних конвенціях ООН і Міжнародної організації праці. ЄС наполягатиме на тому, щоби треті держави регулярно оновлювали національні списки небезпечних професій, за якими діти не можуть працювати. ЄС також активізує зусилля, щоби гарантувати технологічний процес поставок компаній ЄС без використання дитячої праці, зокрема, впровадження сталого корпоративного управління³¹.

Порівняно з іншими регіонами світу, світ, як видається, ЄС найкраще оснащений з позиції норм, правових інститутів, інструментів та засобів соціального регулювання. Економічне зростання та політична стабільність зазвичай підвищують здатність вирішувати багато проблем, з якими стикаються діти. Однак у ЄС ще дуже негативно відгукуються щодо благополуччя дітей, і мільйони дітей у всьому регіоні залишаються вразливими, зокрема, до насильства в різних його формах. Останні дослідження свідчать, що навіть найбільш економічно розвинутим державам континенту все ж доводиться досягти значного прогресу з прав дитини, щоби повністю відповідати Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини.

ВИСНОВКИ

Право на працю дитини та неповнолітніх осіб – це провідна норма підгалузі ювенального матеріального права, що засновує особливий інститут права, який характеризує право дитини із субінститутами загальних прав і свобод дитини та ювенальних (спеціальних) прав і свобод дитини; обов'язків із субінститутами загальних обов'язків дитини та ювенальних (спеціальних) обов'язків у сфері трудових відносин, юридичної відповідальності дитини із субінститутами адміністративної, кримінальної

²⁹ General comment № 5 (2003), General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6).

³⁰ Regulation (EU) No 978/2012 of the European parliament and of the Council of 25 October 2012 applying a scheme of generalised tariff preferences and repealing Council Regulation (EC) No 732/2008.

³¹ The EU strategy on the rights of the child COM/2021/142. Brussels, 24.3.2021.

цивільно-правової, дисциплінарної і матеріальної відповідальності в разі виконання нею трудових обов'язків (функцій).

До спеціальної складової ювенального права на працю належать міжнародно-правові норми, якими встановлюються особливості регулювання.

Стандарти та практика держав-членів Європейського Союзу забезпечують працевлаштування неповнолітніх осіб з урахуванням заборон на такі види робіт:

- які об'єктивно перевищують їхні фізичні або психологічні можливості;

- пов'язані зі шкідливим впливом токсичних, канцерогенних агентів, які завдають успадкованого генетичного пошкодження або шкоди майбутній дитині, або які будь-яким іншим чином хронічно впливають на здоров'я найманого працівника;

- пов'язані зі шкідливим впливом радіації;

- пов'язані з ризиком нещасних випадків, які, як очікується, не будуть визнані або виключені молодими людьми за браком уваги до безпеки або за браком досвіду чи підготовки;

- у яких існує ризик для здоров'я від сильного холоду або спеки, або від шуму або вібрації;

- пов'язані зі шкідливим впливом фізичних, біологічних і хімічних агентів тощо.

Порівняльний аналіз міжнародних та європейських стандартів прав неповнолітніх осіб і національного ювенального законодавства у сфері забезпечення права на працю вищезгаданої категорії працівників, демонструє високий ступінь їхньої кореляції.

Національне законодавство демонструє належний рівень відповідності міжнародним і європейським стандартам у цій сфері. Ювенальне право на працю забезпечене та захищене національним законодавством вище, ніж цього вимагають міжнародні та європейські стандарти. Втім, існують і прогалини в національному законодавстві щодо певних міжнародно визнаних прав неповнолітніх осіб – право на свободу працевлаштування, що збігається зі свободою пересування; обмеження робочого часу дітей; право на мінімальний період відпочинку у два дні, який повинен бути максимально послідовним; надання відпустки в період шкільних канікул тощо.

Співвідношення між міжнародним, інтеграційним (європейським) та національним ювенальним правом на працю в Україні є складним і неоднозначним. Якщо матеріально-правові норми, що закріплюють це право, відповідають міжнародним і, переважно, європейським стандартам, то порядок (механізм) реалізації ювенального права на працю потребує вдосконалення за браком механізмів, пропонує світовим та Європейським співтовариством для оптимізації захисту права на працю неповнолітніх осіб.

АНОТАЦІЯ

Цей науковий доробок є розгорнутим здобутком історико-правового та теоретико-юридичного напрямку ювенального права на працю з опрацюванням чинних міжнародних, європейських стандартів та практик. Визначено формування нового науково-дослідницького напрямку – правової ювеналістики у сфері забезпечення та захисту права на працю.

Проаналізовано ювенально-правові трудові відносини. Введено в науковий обіг поняття ювенального статусу працівника.

Проаналізовано концептуальні моделі ювенального забезпечення права на працю та роль держав-членів Європейського Союзу і України в контексті трудових прав дитини.

Викладені авторські висновки щодо співвідношення між міжнародним, інтеграційним (європейським) та національним ювенальним правом на працю в Україні.

Кваліфіковане ювенальне право на працю, – тобто право на вільний вибір професії, роду занять і роботи; на належний рівень оплати праці, не нижче встановленого державою мінімального розміру, забезпечення повного обсягу гарантій держави у сфері трудових відносин – адаптовані до особливого суб'єкта – неповнолітньої особи; ювенальні (спеціальні) трудові права і обов'язки, які постають як дозволені об'єктивним правом види належної поведінки, які ґрунтуються на принципах моралі, що встановлюються тільки для дітей законодавчо визначеного віку.

Література

1. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Н. М. Крестовська ; наук. консультант Ю. М. Оборотов ; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. 40 с.
2. BICE promotes the rights and dignity of children worldwide. URL: <https://bice.org/en/history-rights-child>
3. Bourdillon M. Working children: rights and wrongs. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/beyond-trafficking-and-slavery/working-child-ren-rights-and-wrongs/>
4. Bozo de Carmona Ana Julia. Toward a Postmodern Theory of Law. URL: <https://www.bu.edu/wcp/Papers/Law/LawBozo.htm>
5. Charter of Fundamental Rights of the European Union 2012/C 326/02. *Official Journal of the European Union*. 26.10.2012. C 326/391. URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj
6. Communication from the Commission to the European parliament and the Council The EU strategy on the rights of the child COM/2021/142. Brussels, 24.3.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0120>

7. Council Decision of 26 November 2009 concerning the conclusion, by the European Community, of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Official Journal of the European Union*. 27.1.2010. L 23/35. URL: [ELI:http://data.europa.eu/eli/dec/2010/48\(1\)/oj](http://data.europa.eu/eli/dec/2010/48(1)/oj)
8. Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work. URL: <https://www.legislation.gov.uk/eudr/1994/33>
9. Employment of Women, Young Persons, and Children Act 1920. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1920/65/pdfs/ukpga_19200065_en.pdf
10. Fact Sheet № 43: Child Labour Provisions of the Fair Labour Standards Act (FLSA) for Nonagricultural Occupations. URL: <https://www.dol.gov/agencies/whd/fact-sheets/43-child-labor-non-agriculture>
11. Fundamental Principles and Rights at Work Branch (FUNDAMENTALS). URL: <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/departments-and-offices/governance/fprw/lang--en/index.htm>
12. General comment No. 5 (2003), General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6). URL: docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsiQql8gX5Zxh0cQqSRzx6Zd2%2FQRsDnCTcaruSeZhPr2vUevjbn6t6GSilfheVp%2Bj5HTLU2Ub%2FPZZtQWn0jExFVnWuhiBbqgAj0dWBoFGbK0c
13. Geneva Declaration of the Rights of the Child Adopted 26 September, 1924, League of Nations. URL: www.un-documents.net/gdrc1924.htm
14. Gesetz zur Stärkung von Kindern und Jugendlichen (15.06.2021). URL: <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/service/gesetze/neues-kinder-und-jugendstaerkungsgesetz-162860>
15. Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage International Labour Organization (ILO), Walk Free, and International Organization for Migration (IOM), Geneva, 2022. 144 p.
16. Il lavoro minorile in Italia. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.eurofound.europa.eu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fef_files%2Fefiro%2F2000%2F12%2Ffeature%2Fit0012363fit.doc&wdOrigin=BROWSELINK
17. ILO-IOM-IPA collaborate to expand the evidence base on child labour, forced labour, and human trafficking to achieve policy impact. URL: https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/events/WCMS_848616/lang--en/index.htm
18. Kelley F. Some Ethical Gains Through Legislation. New York, The Macmillan company; London, Macmillan & co., ltd., 1905. 341 p. URL: <https://ia804605.us.archive.org/10/items/someethicalgain01kellgoog/someethicalgain01kellgoog.pdf>
19. Korczak J. Jak kochać dziecko; Momenty wychowawcze; Prawo dziecka do szacunku. Red. nauk. S. Wołoszyn. 1993. 565, [2] s.

20. Lundy C. An introduction to the Convention on the Rights of the Child. Full Circle Press, Sparta, Ont., 1997. 128 pages.

21. Lundy L. United Nations Convention on the Rights of the Child and Child Well-Being. In : Handbook of Child Well-Being: Theories, Methods and Policies in Global Perspective (pp. 2439–2462). Springer Netherlands, 2013. 3258 p. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-90-481-9063-8_94

22. Regulation (EU) No 978/2012 of the European parliament and of the Council of 25 October 2012 applying a scheme of generalised tariff preferences and repealing Council Regulation (EC) No 732/2008. *Official Journal of the European Union*. 31.10.2012. L 303/1.

23. Protection of young persons at work places regulations. *Legal Notice*. No. 91 of 2000. S. L. 424.10/ URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/69298/68045/F1312912596/MLT69298.pdf>

24. Sozialgesetzbuch (SGB) – Achtes Buch (VIII) – Kinder- und Jugendhilfe – (Artikel 1 des Gesetzes v. 26. Juni 1990, BGBl. I. S. 1163). URL: https://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/Germany_1991_Social_Code_Vol_8_Version_2013.pdf

25. The Convention on the Rights of the Child. URL: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>

26. Verhellen E. The Convention on the Rights of the Child. In *Understanding Children’s Rights : Collected Papers Presented at the Seventh International Interdisciplinary Course on Children’s Rights, Held at Ghent University, November-December 2004*, edited by Arabella Weyts, vol. 8, Ghent University. Children’s Rights Centre, 2004, pp. 17–34. URL: <http://hdl.handle.net/1854/LU-602577>

Information about the authors:

Kozhushko Svetlana Ivanivna,

Candidate of Juridical Sciences,

Associate Professor,

Kyiv, Ukraine

Haliakhmetov Ihor Abzalovych,

Candidate of Juridical Sciences,

Professor at the Department of Public and International Law

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

54/1, Peremohy ave., Kyiv, 03057, Ukraine